

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**ВИСВІТЛЕННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІДЕЙ
В.СУХОМЛИНСЬКОГО В КОНТЕКСТІ ПОЛОЖЕНЬ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 2 курсу 261М групи
Спеціальності 013 Початкова освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми Початкова освіта
Чабан Олена Вікторівна

Керівник: к. філол. н., доцентка Сидоренко Н.І.
Рецензент: старший вчитель вищої категорії
ЗЗСО № 54 Херсонської міської ради Шепорда Н.С.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ДИДАКТИЧНА СИСТЕМА В.СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК УНІКАЛЬНЕ ЯВИЩЕ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ХХ СТ.	
1.1. Теоретичні основи дидактичної системи В. Сухомлинського.....	7
1.2. Специфіка організації освітнього процесу у Павлівській середній школі	13
РОЗДІЛ 2. ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В.СУХОМЛИНСЬКОГО	
2.1. Основні компоненти формули Нової української школи.....	21
2.2. Експериментальне дослідження втілення дидактичних ідей В. Сухомлинського в освітньому процесі сучасної школи.....	27
ВИСНОВКИ	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	39
ДОДАТКИ	43
ДОДАТОК А. Мотивуючий тренінг в стилі коучинг «Сучасний учитель: нове бачення української школи крізь призму ідей В.О.Сухомлинського».	43
ДОДАТОК Б. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету	57

ВСТУП

Актуальність теми. Освіта в сучасному світі необхідна кожній людині, оскільки вона виступає показником рівня розвитку особистості, її інтелекту. Від рівня освіченості людини залежить її життя, майбутнє, кар'єра. Виходить, що освіта закладає основи майбутньої компетентності людини, затребуваності в ній, в її знаннях. Отже, такий інститут освіти, як школа, повинен дати повноцінні знання особистості. Але ж освіта полягає не тільки в хороших теоретичних знаннях, це ціла система, здатна виховати гармонійно розвинену, конкурентоспроможну особистість. У цьому випадку йдеться про дидактику. А що ж це таке? Дидактика – це розділ педагогіки, що вивчає загальну теорію освіти і навчання. Саме розгляд проблеми дидактики, дидактичної системи Василя Олександровича Сухомлинського зараз актуальний серед дослідників творчості відомого педагога. Суть проблеми полягає в самій системі, в підходах, методах і формах навчання. Найчастіше колишня дидактична система застаріває і до нового покоління її не можна вже застосовувати, тому що нові учні приходять з іншими поглядами на життя, з іншим ставленням до оточуючих і до навколишнього, що виливається в підсумку в конфлікт, вибудовується стіна нерозуміння. Або учні можуть просто не піти на контакт з учителем, а це може привести до того, що вони перестануть цікавитися навчанням і почнуть, так би мовити, деградувати. Щоб цього не сталося, слід постійно стежити за новими тенденціями, ретельно вивчати дитячу психіку. Самим педагогам потрібно постійно займатися саморозвитком, наприклад шляхом вивчення нової літератури, соціальних опитувань, даних статистики, пов'язаних з їх професійною діяльністю. В наш час існує багато джерел і засобів отримання інформації такого роду.

Дидактична система – це не якась усталена система принципів, методів, форм, засобів і технологій навчання, вона не терпить застою.

Тому і педагогів вона завжди направляє на шлях розвитку, прогресу. Проблема досить актуальна в сучасній системі освіти. Досить часто в школах учням дають конкретну інформацію, яку вони просто зазубрюють, а через деякий час забувають і, на жаль, не можуть застосувати на практиці. А десь не дають і цього. На жаль, ще можна зустріти вчителів, які вважають, що скачана з Інтернету презентація характеризує високий рівень підготовки до уроку. Для вирішення такого роду проблем потрібно суворіше контролювати проведення занять і, якщо на уроках не буде прогресу, потрібно прямо говорити вчителю про його некомпетентність. Така ситуація може породити іншу проблему – низький рівень освіти. Особливо це стосується випускників, яким треба буде здавати ЗНО, а школа часто не може дати відповідного рівня підготовки та доводиться звертатися за допомогою репетиторів. Все це говорить про те, що сучасна дидактична система потребує змін.

Сучасні освітні реалії неодноразово підкреслюють важливість потреби зміни світоглядних позицій, що покладені в основу усієї педагогічної діяльності. Із втіленням Концепції Нової української школи здійснено реальне врахування педагогічних традицій та інновацій українського народу на нормативному рівні, а сьогодні триває розробка методичного супроводу. Таким чином з'явилась потреба усвідомлення педагогічних здобутків у контексті положень нової української школи. Актуальною і надважливою в цьому аспекті вважаємо дидактичну систему Василя Олександровича Сухомлинського.

Різні її складові в свій час вивчали А.Богущ, Ю.Мальований, О.Савченко, О.Сараєва, О.Сухомлинська, В.Федяєва, В. Щербина та ін.

Всі зазначені вище положення і обумовили вибір теми кваліфікаційної роботи «Висвітлення дидактичних ідей В. Сухомлинського в контексті положень Нової української школи».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.
Кваліфікаційну роботу виконано відповідно до науково-дослідної теми

кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету «Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності сучасного педагога дошкільної та початкової освіти» (державний реєстраційний номер 0117U003762).

Мета кваліфікаційної роботи зосереджена в теоретичному аналізі дидактичних ідей Василя Олександровича Сухомлинського й їх практичному втіленні у контексті реалізації положень сучасної Нової української школи.

Об'єкт дослідження – дидактична система В. Сухомлинського.

Предмет дослідження – організація освітнього процесу в Павлівській школі крізь призму сучасної реформи освіти в Україні.

Завдання дослідження:

1. Визначити зміст дидактичної системи В. Сухомлинського;
2. Вивчити принципи, методи, форми, прийоми та засоби як основні складові дидактичної системи В. Сухомлинського;
3. Провести експериментальне дослідження втілення дидактичних ідей В.Сухомлинського в освітній процес сучасної школи.

Розв'язання окреслених завдань потребувало використання нами цілої низки **методів**: теоретичні (аналіз педагогічної, історико-педагогічної та методичної літератури з метою визначення теоретичних основ дослідження; синтез й узагальнення наукових засад з обраної проблематики для розробки практичного аспекту проблеми впровадження дидактичних ідей Василя Олександровича Сухомлинського у контексті розвитку положень Концепції Нової української школи; емпіричні (спостереження за освітнім процесом у початкових класах для отримання первинної інформації; бесіди, анкетування для визначення реального стану втілення дидактичних ідей В.Сухомлинського в освітній процес сучасної школи

Наукова новизна здобутих результатів полягає в з'ясуванні сутності засадничих понять дослідження й ідентифікації змісту поняття

«дидактична система В.Сухомлинського»; визначенні рівня практичної реалізації в освітньому процесі сучасних закладів початкової освіти дидактичних форм, методів, прийомів та засобів, розроблених та апробованих В. Сухомлинським в Павлівській школі.

Практична значущість роботи зосереджена в тому, що матеріали можуть бути використані здобувачами освіти для підготовки до практичних занять освітньої компоненти «Історія педагогіки» та під час роботи над творчими проектами та курсовими дослідженнями.

Апробація дослідження. Положення кваліфікаційної роботи висвітлені в публікації «Авторські школи як середовище реалізації інноваційного освітнього потенціалу» [40]. Основні положення кваліфікаційної роботи були обговорені під час XI Міжнародних і XXVIII Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю» (24 вересня, 2021 р.) та подані до друку у матеріалах конференції, на засіданні кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти під час попереднього захисту.

РОЗДІЛ 1.

ДИДАКТИЧНА СИСТЕМА В.СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК УНІКАЛЬНЕ ЯВИЩЕ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ХХ СТ.

1.1. Теоретичні основи дидактичної системи В.Сухомлинського

В.Сухомлинський – видатний вітчизняний педагог-гуманіст. Більшу частину свого життя він працював у школі, любив дітей і з задоволенням вивчав їх світ; він розглядав питання трудового і морального виховання, проблеми педагогіки, які відобразив у більш ніж 300 наукових працях.

Його педагогічні погляди особливо повно представлені в таких книгах, як: «Серце віддаю дітям», «Шлях до серця дитини», «Виховання особистості в радянській школі», «Керівництво навчально-виховною роботою в школі» та ін. [24-37]. Багато уваги він приділяв проблемам дидактики і методики викладання усіх шкільних предметів.

Діяльність В.Сухомлинського є особливим явищем в українській педагогічній думці ХХ ст. Вона впродовж тривалого часу викликала інтерес багатьох учених, громадських діячів як на батьківщині (М.Антонець, Л.Бондар, Н.Калініченко, О.Савченко, О.Сухомлинська та ін.), так і за кордоном (М.Библюк, М.Богуславський, А.Кокеріль, М.Мухін, В.Риндак, Ли Цзихуа та ін.).

В історію вітчизняної педагогічної думки В.Сухомлинський увійшов як розробник власної авторської педагогічної системи, що включала всю складну систему відносин у тогочасному освітньому просторі. Василь Олександрович вів у педагогічну науку ряд положень, серед яких: єдність праці та багатогранного духовного життя, прояв та розкриття індивідуальних здібностей та якостей в буденній діяльності. Його теоретичні напрацювання охоплюють всю систему роботи: це і навчання, і виховання, і внутрішкільне управління.

Зміст навчання, на основі аналізу педагогічної спадщини В. Сухомлинського, має включати «основи наук про природу і працю, про

людський організм і мислення, про суспільство і духовне життя людини, про мистецтво» [26, с.225].

Приймаємо думку української сухомлиністки академіка О.Савченко, яка стверджувала, що В. Сухомлинським було розроблено дидактико-методичну систему розвитку дитини. Її основними ознаками авторка називає такі : «

1. Забезпечення органічного взаємозв'язку навчання і розвитку дітей у педагогічній системі В.Сухомлинського є вихідною методологічною тезою...
2. Пафос дидактики В.Сухомлинського в утвердженні гуманістичних культуротворчих функцій освіти, яка повинна стати засобом облагородження особистості...
3. Цілеспрямований розвиток позитивної мотивації учіння...
4. Вагомим є внесок ученого у розкриття шляхів оволодіння школярами повноцінною навчальною діяльністю...
5. Невикористаним джерелом реалізації ідей розвивального навчання за В.Сухомлинським є широке залучення національної культури, особливо мистецтва ...
6. Помітний внесок В.Сухомлинського в таку малодосліджену галузь, як стимулювання учнівського самопізнання, самовиховання і самонавчання, що є найбільш цінним результатом будь-яких педагогічних систем...» [18, с. 17].

Таким чином, теоретичні і практичні розробки В. Сухомлинського в питанні теорії і практики шкільного навчання є істотними й наукововиваженими, що підтверджують розвідки авторитетних сучасних дослідників.

Досліджуючи феномен шкільного знання з позицій дидактики педагог-новатор виділяє в ньому три компоненти: точне запам'ятовування і відтворення учнем узагальнюючих положень (правил, визначень, залежностей); розуміння загальних закономірностей та функціонування.

«Запам'ятовування, що ґрунтується на глибокому усвідомленні – це, по суті, застосування знань» [31, с. 241].

Усвідомлюючи усю багатоманітність і специфіку навчального процесу учений розглядав його як компоненту більш широкого, на його думку, виховного процесу, як взаємопов'язану діяльність учителя і учнів. Педагог трактував, що «навчання – дуже важлива, але не єдина сфера духовного життя дитини» [17, с. 11]. Саме впродовж навчального процесу має проходити загальний розумовий розвиток дитини.

Особливого значення педагог надавав навчання дошкільнят і молодших школярів. Головним завданням навчання молодших школярів було:

- навчити дітей «читати, писати, спостерігати, висловлювати свою думку» [33, с. 276];
- «щоб найперші поняття і уявлення про добро і зло, правду і неправду, гідність і негідність знайшли своє втілення в моральних стосунках між дітьми» [33, с. 40].

Павлиським педагогом, починаючи з осені 1951 р., було розвинуто та експериментально перевірено ідею навчання дітей шестирічного віку. З шестирічками працювали по дві години на тиждень впродовж усього навчального року. «Згодом групу павлиських дошкільнят батьки назвали «Школою радості», а навесні 1952 р. вони вже “знали всі літери, писали слова, вільно читали і з нетерпінням чекали на справжні уроки – за партою» [20, с.63].

У процесі роботи з дошкільнятами В.Сухомлинський застосовував «подорожі» в природу, ігри, колективну працю. Адже головним завданням роботи з ними педагог-новатор вважав: «вивчити як мислить кожна дитина, навчити її думати, пробудити в ній допитливість, інтелектуальні інтереси» [14, с.97].

Отже, навчання шестирічних дітей в авторській школі В.Сухомлинського носило новаторський характер.

У Павлиші уроки в початковій школі завжди проводились в зелених класах. Для оптимального планування часу В.Сухомлинський пропонував дітям вранці (до шкільних занять) виконувати домашні завдання, а в другій половині дня читати, грати, займатися улюбленою справою, працювати на повітрі. «Такий розклад, за переконанням педагога, сприятиме всебічному розвиткові особистості» [20, с. 62].

У початкових класах у «Школі Радості» ефективними були ті види робіт, що поєднували слова вчителя, наочний образ, практичну діяльність дітей. Наприклад, складання оповідань, казок, книжок-картинок про природу, тощо. Для учнів початкової школи В.Сухомлинським було створено 300 сторінок «Книги природи»: «Це – 300 спостережень, 300 яскравих картин, що закарбувалися в свідомості дітей» [17, с. 129].

У Павлиській середній школі складалася така система роботи в початкових класах: не оцінювати результати роботи учнів доти, доки вони не досягнуть позитивної оцінки, не навчаться працювати. Це сприяло реалізації принципу успіху у навчанні, створенню позитивного емоційного настрою, який став у Павлиші запорукою успіху учнів.

Учений зосередив також увагу на проблемі розвивального навчання молодших школярів, визначивши якісно нові факти щодо сутності і шляхів такого навчання. Василь Олександрович радив учителям за допомогою відповідного навчального навантаження і розвивального середовища прискорювати розвиток учнів, однак застерігав від перевантаження школярів. Особливо акцентував увагу Василь Олександрович на розумовому розвиткові дітей, формуванні їх пізнавальної активності і самостійності в навчальній діяльності, системі подорожей до джерел думки і рідного слова, впливі навчання на фізичний і емоційний розвиток вихованців, ролі предметно-перетворювальної діяльності, спілкуванні з природою, праці і малюванні [20].

Мета навчання, в Павлиській школі, полягала в тому, щоб «процес опанування знань забезпечував оптимальний рівень загального розвитку, а загальний розвиток, якого досягають у процесі навчання сприяв успішному оволодінню знаннями» [33, с. 237].

Форма організації навчальної діяльності у Павлиській середній школі була традиційною – класно-урочною. Педагог-новатор вважав, що «уроки – обов'язкова для всіх розумова праця» [33, с. 172].

У своїх ґрунтовних роботах він назвав три принципи організації уроку: «

1. Поєднання, об'єднання, злиття практичної роботи, що її виконують учні, з первинним сприйняттям знань, з їх поглибленням, розвитком, застосуванням.
2. Застосування знань (у різноманітних формах) як найважливіший, головний шлях не тільки поглиблення, розвитку знань, а й їх виявлення, перевірки, обліку.
3. Тривалість і поступовість процесу оволодіння знаннями» [33, с. 274].

Український сухомлиніст А.Розенберг доводить, що основна місія уроку в дидактичній системі Василя Олександровича у тому, щоб «створити простір для вправління розумових можливостей школярів, розвитку їх пізнавальних сил, перетворення всього баченого і чутого в уявлення, поняття, погляди, думки, закони, правила тощо, для щоденного відкриття нового, цікавого, дивного, задоволення потреб у пізнанні, поясненні, обґрунтуванні» [16, с. 112].

Наряду з класно-урочною формою організації навчальної діяльності, застосовувались й інші форми, такі як: засідання гуртків, конференції, клубні, факультативні заняття, домашня самостійна робота, виробнича практика, навчальні екскурсії в музей, на природу, на

підприємство, на виставку, праця у шкільному саду (40 га), на пришкільних дослідних ділянках, на колгоспних полях тощо.

Проводячи теоретичні узагальнення в царині дидактики В.Сухомлинський на основі власного накопиченого досвіду запропонував групи загальнодидактичних методів: «

1. методи, що забезпечують первинне сприйняття знань і вмінь учнями: розповідь, пояснення, лекція, опис; тлумачення понять, інструктаж, бесіда; самостійне читання книжки для первинного сприйняття знань; демонстрація та ілюстрація (кіно, схеми, картини, телебачення, діаграми, макети, таблиці, муляжі, моделі); показ трудового процесу, вміння; самостійне спостереження, екскурсія, практична і лабораторна робота в процесі самостійного оволодіння знаннями; показ фізичних вправ;
2. методи усвідомлення, розвитку і поглиблення знань: вправи (усні, письмові, технічні); пояснення фактів і явищ природи, праці, суспільного життя; дискусії, творчі письмові роботи (твори, реферати, анотації, складання задач, програмування); виготовлення навчальних посібників і приладів, графічні роботи, лабораторні роботи, експеримент (на навчально-дослідній ділянці, на колгоспному полі, в лабораторії, у кабінеті); керування машинами, механізмами, апаратами для поглиблення, розвитку, застосування знань і вмінь; тривала трудова діяльність, що поєднує мету практичної діяльності і мету вдосконалення вмінь та поглиблення знань (у майстерні, на навчально-дослідній ділянці, на колгоспному полі, на фермі)» [33, с. 270].

Їх ефективність та освітній потенціал, на думку педагога-новатора, залежить від того, наскільки «сприяють процесу загального розумового розвитку дитини, якою мірою процес навчання є водночас процесом розумового, морального, ідеологічного, естетичного виховання» [33, с. 238].

Василь Олександрович твердо обстоював думку про те, що у всіх дидактичних методах і прийомах, наявні елементи виховання. Оскільки кожна хвилина на уроці повинна виховувати, але не бути штучною й нав'язливою.

Характерною особливістю педагогічної системи В.Сухомлинського, що відрізняє її від інших, які діяли в той час, є включення сім'ї і навколишнього середовища до педагогічного процесу Павлиської середньої школи. Учений стверджував, що саме сім'я, як носій самобутньої національної культури, має брати повноцінну участь в освітньому процесі загальноосвітньої школи.

Таким чином, методи навчальної діяльності, тип та структура уроку, усі складові елементи, навчальна і виховна мета в авторській школі В. Сухомлинського завжди взаємопов'язані й відповідали меті і завданням розробленої ним педагогічної системи.

1.2. Специфіка організації освітнього процесу у Павлиській середній школі

Учитель повинен в першу чергу гуманно ставитися до дитини, так як від цього у величезній мірі залежить ставлення дитини до навчання. «А незадовільну оцінку маленькі діти завжди вважають несправедливістю і глибоко переживають її ...» [25, с. 309]. Слід розуміти, що, ставлячи оцінку учневі, вчитель оцінює свою роботу. Якщо учень заробив погану оцінку, значить, вчитель не зміг донести до нього інформацію, сам погано підготувався до уроку, адже дитина не винна в тому, що вона, можливо, думає трохи повільніше за інших. Також тут важливу роль відіграє і любов до дітей, та й взагалі без любові до них в педагогічній сфері робити нічого, тому що на цій любові, трепетній і взаємопроникаючій, і ґрунтується успіх як учнів, так і вчителів.

Вся методична система В. Сухомлинського ґрунтується на збільшенні обсягу розумової праці дитини. Він прагне прищепити дитині любов до праці думки, навчити його розум трудитися. Але ж розумова праця полягає не в зубрінні, а саме в зусиллі мислити! Тільки таке зусилля сприяє розумовому розвитку. А як же навчити дитину мислити? Тут діє ефект раптового пробудження думки, від якого дитина отримує неймовірну радість. Наприклад, таке може статися, як пише В.Сухомлинський, коли проводиш заняття де-небудь на природі. Там потрібно задавати дітям багато питань «Як? Навіщо? Чому?» і чекати від них відповіді. Тоді їх думки починають працювати і вони починають давати відповіді, від яких отримують емоційну радість, у них пробуджується спільне бажання і прагнення пізнати нове. Визначальну роль у праці відігравала творчість, творча діяльність. Під цим мається на увазі те, що в процесі праці слід використовувати якісь творчі методи. Наприклад, учні самі придумують казки, пишуть велику кількість творів на теми різного роду, готують самостійні доповіді, вивчають теми, що виходять за рамки програми, не тільки вирішують завдання з математики, а й самі придумують їх. Також на уроках української мови можна, наприклад, вчити правило у вигляді певного малюнка, який самі учні та вигадують – це постійний обмін знаннями, як програмними, так і позапрограмними» [31, с. 72].

Інтелектуальний фон розширює загальний світогляд учнів і дозволяє обходитися без зубріння, так як важлива інформація може передаватися і в процесі простого спілкування, коли розум сильно не напружується і інформація мимоволі і надовго запам'ятовується.

Василь Олександрович відзначає першорядне значення роботи з книгою як з першоджерелом. В учнів повинен бути культ книги. Безсумнівно, важливо вміти читати і перечитувати книги, адже вони є «їжею» для нашого розуму. Якщо у нас в голові не буде ніякої інформації, нам нема над чим буде роздумувати. А не мислячим людям, як то кажуть,

не місце в сучасному розвиненому суспільстві. Таким чином, дидактика В.Сухомлинського не втратила своєї актуальності в наші дні. Якщо сучасні вчителі будуть слідувати його принципам, методам, порадам і будуватимуть свою педагогічну діяльність на основі дидактичної системи В.Сухомлинського, тоді і учні переглянуть своє ставлення до навчання, оскільки вчитель завжди свідомо чи несвідомо є прикладом для учнів.

Отже, ми констатуємо і обґрунтовуємо думку, що дидактична система В.Сухомлинського досить актуальна в наш час, оскільки зараз суттєво змінилося уявлення про вчителя, про його систему роботи в цілому, тому доцільно за основу інноваційних змін брати усталену і перевірену часом дидактичну систему. Система В. Сухомлинського розроблена й апробована автором, переосмислена й модифікована сучасниками. Тому в сучасній системі освіти просто необхідно спиратися на неї.

До змісту освіти в Павлиській середній школі включені «подорожі» земною кулею, уроки, організовані в «зеленому класі» (альтанки, обплетені кучерявими рослинами, галявини, оточені морозостійким сортом винограду, поляна в гаю, що примикає до яру), здійснювались у формі «подорожі» по глобусу. Учитель розповідав дітям про моря, річки, поля, населені пункти, які вони простежували за моделлю земної кулі. Перед ними відкривався весь навколишній світ в його різноманітті і красі. В.Сухомлинський рекомендував уникати одноманітності в «подорожах»: в кожному куточку планети необхідно було знайти те, що робило його вивчення цікавим і своєрідним: історія будівництва гідроелектростанцій на Волзі, розповідь про Сталінградську битву, подорож по Байкалу, краса уральських самоцвітів, природа тундри. Невід'ємною складовою змісту освіти в початковій школі була казка як «життєдайне джерело дитячого мислення, благородних почуттів і прагнень» [31, с. 181].

Казкові образи збагачували духовне життя школяра, ставали засобом вираження його почуттів, вчили мислити образами. Казка в

дидактичній системі В. Сухомлинського була «ключиком», за допомогою якого вчитель відкривав витoki думки і слова, щоб вони забили животворними ключами. Це, за образним висловом педагога, свіжий вітер, роздмухує вогник дитячої думки й мови. Казкове слово постійно живе в свідомості зростаючої людини. У нього завмирає серце, коли він слухає або вимовляє слова, що створюють фантастичні образи і картини. В. Сухомлинський не уявляв навчання в школі без слухання, без створення казок [31, с. 29].

У Павлівській середній школі казка була невіддільна від краси навколишнього світу, природи. Завдяки їй дитина пізнавала світ не тільки розумом, а й серцем, душею. І не тільки пізнавала, але відгукувалася на події і явища навколишнього світу, висловлюючи своє ставлення до добра і зла. У казці учні черпали перші уявлення про справедливість і несправедливість. Початковий етап ідейного виховання відбувався завдяки казці. Діти розуміли і усвідомлювали ідею лише тоді, коли вона втілювалася в яскравих образах [31, с. 154]. Патріотична ідея, укладена в змісті казки, доносила до серця і розуму дитини «могутній творчий дух народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення». Казка виховувала любов до рідної землі вже тому, що вона була творінням народу. «Коли ми дивимося на чудові фрески Київської Софії, ми сприймаємо їх як частку життя народу, творіння його могутнього таланту, і в нашій душі пробуджується почуття гордості за його творчий дух, думка, майстерність. Аналогічно вплив народної казки на душу дитини. Здається на перший погляд, що казка побудована на чисто «побутовому» сюжеті: дідусь і бабуся посадили ріпку, дідусь вирішив обдурити вовка, зробив солом'яного бичка, але кожне слово цієї казки – як найтонший штрих на безсмертній фресці, в кожному слові, в кожному образі – гра творчих сил народного духу. Казка – це духовні багатства народної культури, пізнаючи які дитина пізнає серцем рідний народ» [28, с. 354]. Створення казок було одним з найцікавіших видів дитячої поетичної творчості. У той же час це і

важливий засіб розумового розвитку і виховання. Педагоги стимулювали учнів до творчої діяльності, створення художніх образів [23, с. 518]. Школярі слухали, як учитель розповідав казку, і малювали картини, які виникають в їхній уяві: пучки срібних ниток, промені сонця – золоті коси, малахітовий туман. Казка сприяла розвитку мовлення, усвідомлення того, наскільки яскрава, барвиста і багата мова. Перш ніж учень відкриє для себе світ книг, він повинен, на думку В. Сухомлинського, «прочитати книгу природи» [30, с. 425].

У «Школі радості» була створена Кімната казки, в якій образ, слово знаходили втілення в грі, русі, музиці. Казка стала для учнів джерелом виховання любові до Батьківщини, шанобливого ставлення до старших. Для малюків початкової школи це була своєрідна творча майстерня: вони виготовляли образи казкових героїв з фанери, тканини, природних матеріалів. Так з'явилися Хитра лисиця, Сірий вовк, Розумна сова, Баба-Яга, Царівна-Жаба. Кожен казковий образ загострював сприйнятливність учнів до художнього слова, їм хотілося не тільки слухати, а й самим розповідати казки. Таким чином, рідне слово входило в духовне життя школяра, ставало гострим, влучним, барвистим інструментом, засобом осягнення істини. Робота з казками сприяла естетичній творчості. У Кімнаті казки з'явився ляльковий театр, в якому учні інсценували казки про Рукавичку, Царівну-жабу, Горбатого горобчика, Бабку і музиканта. Поступово в коло інтересів школярів входили літературні казки. У цій своєрідній поетичній майстерні вони знайомилися з класичними дитячими творами. В. Сухомлинський наполягав на тому, щоб в роки дитинства казка ставала ключовим засобом «виховання серця, совісті, дотики до потаємних куточків душі» [25, с. 189].

Учителі Павлиської середньої школи для кожного питання, що виникає в учнів, створювали особливий інтелектуальний фон, що складається з необов'язкового матеріалу [23, с. 520]. Так, перед вивченням складних тем з фізики або хімії в школі проводилися вечори цікавої

електротехніки, бесіди про хімічні елементи; проводились вікторини, які б розкривали більш широке коло наукових проблем, ніж це було б можливо на уроці.

Зміст знань з історії, літератури, російської та української мов розкривало набагато більш різносторонній обсяг знань, ніж це було можливо в урочній діяльності. Для учнів початкової школи проводились історичні читання; школярі середньої ланки могли взяти участь в циклі бесід про історичних діячів, людей науки, які внесли вклад в розвиток гуманістичних соціокультурних ідей. Вагоме освітнє і виховне значення мали вечори, присвячені знайомству з традиціями і культурою різних народів. Розвиток мовної культури школярів, збагачення їх словникового запасу відбувалося на літературно-творчих вечорах, вікторинах з російської та української мов, конкурсах творів на різні теми. У школі був розроблений спеціальний список книг, які увійшли в «скарбницю культури людства» [28, с. 249]. У Павлиській школі функціонувала «Кімната думки», де були зібрані матеріали останніх наукових досліджень, необхідні для самостійного читання книг, вирізки з науково-популярних газет, журналів. В. Сухомлинський вважав, що без усвідомленого самостійного читання учень не зможе зробити свідомий вибір своєї подальшої діяльності: «Щоб зацікавленість чимось виявилася не швидкоплинною і випадковою, нехай в роки отрочтва людина багато читає, думає, шукає; нехай інтелектуальне життя тісно пов'язується з творчими, трудовими інтересами» [33, с. 160-161].

Результатом самоосвіти також ставала робота в науково-предметних і творчих гуртках. В. Сухомлинський вважав, що завдання школи не просто передати знання, але «відкрити перед кожним, навіть перед самим пересічним, найважчим в інтелектуальному розвитку вихованцем ті сфери розвитку його духу, де він може досягти вершини, проявити себе, заявити про своє Я, черпати сили з джерела людської гідності, почувати себе не обділеним, а духовно багатим» [33, с. 183].

Думка дитини починає працювати, якщо повести клас в ліс, на луг, в поле і там ставити дітям тисячу запитань «Чому? Як? Яким чином? А що якщо...». Чи правомірним є твердження В. Сухомлинського, що кожен вчитель повинен вміти пізнавати духовний світ дитини, розуміти в кожній дитині «особисте», оскільки немає в світі нічого складнішого людської особистості.

Особливої уваги заслуговує робота вчителя і учнів над складанням книжок-картинок про природу. Результати «подорожей до витоків думки» відбивалися в оповіданнях, творах-мініатюрах, наприклад: «Яблука схилилися до землі», «Червоні яблука серед зеленого листя», «Ми прийшли в гості до яблука» і ін. Складання творів-мініатюр В. Сухомлинський вважав однією з найважливіших умов підготовки учнів до майбутньої напруженої розумової праці. Книжки-малюнки були наповнені малюнками-творами. Учні писали про червоні грона горобини, спляче озеро, багряний захід, Діда Мороза, що сковує річки крижаним покривалом, радісні весняні зграї птахів. Книжки-малюнки поступово стали одним з найважливіших компонентів змісту освіти в початковій школі, «своєрідною поетичною хрестоматією Вони були тією радістю для дітей, без якої вчення не може увійти в духовне життя» [31, с. 116].

У початковій школі до змісту освіти В. Сухомлинський включав вправи і завдання (завдання-загадки, задачі-жарти, завдання-головоломки), що будять внутрішню енергію мозку, стимулюючи гру сил «розумових м'язів» [31, с. 147]. Завдання формулювалися на основі виявлення прихованих, незрозумілих зв'язків між явищами і предметами навколишнього світу, щоб у дитини виникло прагнення зрозуміти істину.

У багатій скарбниці народної педагогіки В. Сухомлинський черпав завдання-загадки – «незамінний засіб тренування розуму». Наприклад, «Соколи і дуби»: прилетіли соколи, сіли на дуби. Якщо по одному сядуть на дуб, то залишиться один сокіл, якщо по два, то залишиться один дуб. Скільки всього соколів і скільки дубів? «На пасовищі»: два хлопчика пасли

овець. Якщо перший віддасть другого одну вівцю, то у них стане порівну. Якщо другий віддасть першому вівцю, то у першого буде овець в два рази більше, ніж у другого. Скільки овець було у першого і у другого пастуха? [8, с. 33]. Рішення задач-загадок сприяло переключенню з одного об'єкта пізнання на інший, установка зв'язків між кількома предметами і явищами.

Вивчаючи розумові процеси учнів, В. Сухомлинський дійшов висновку: невміння осмислювати криється в невмінні абстрагуватися, відволіктися від конкретного предмета. Перш за все необхідно було навчити дітей охоплювати подумки групу предметів, явищ, подій, а потім осмислювати зв'язки між ними, переходити до вивчення предметів на відстані. Завдання-загадки, завдання-жарти, задачі-головоломки розміщувалися в шкільній стінгазеті, використовувалися як дидактичний матеріал при організації математичних олімпіад.

Таким чином, дидактична складова педагогічної системи В.Сухомлинського, проаналізована вище, відбиває мету, зміст, методи, прийоми, засоби та форми організації освітньої діяльності учнів у Павлівській середній школі.

РОЗДІЛ 2. ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В.СУХОМЛИНСЬКОГО

2.1. Основні компоненти формули Нової української школи

Сучасні трансформації поставили перед школою та освітою багато проблем, що потребують модернізації усієї освітньої парадигми. Ефективні пошуки інновацій передбачають оптимальне врахування європейських тенденцій та традицій, що склалися в історії вітчизняної освіти.

Феноменальними в цьому розумінні видаються напрацювання діячів української педагогічної думки й науки, що нині можуть виступати джерелом модернізаційних процесів. Унікальним є внесок О.Залужного, В.Дурдуківського, С.Мамонтова, С.Русової, Я.Чепіги й багатьох інших, що активно вивчається й презентується зі сторінок педагогічної періодики, монографій, електронних та інших видань.

Однак особливу увагу заслуговує вивчення досвіду педагогів, які об'єднали в своїй діяльності теоретичні розробки і практику їх застосування в освітньому процесі. «В історії української школи найбільш яскравим представником цієї плеяди є класик вітчизняної педагогіки Василь Олександрович Сухомлинський, який з позицій сучасності виступає основоположником авторської школи, методики, системи» [40, с.21].

Нова українська школа – це головна реформа Міністерства освіти і науки під керівництвом вже колишнього міністра Лілії Гриневич, розпочата в останні роки і запланована на десятиліття вперед. Її ключова мета – створити школу, «в якій буде приємно вчитися і яка буде давати учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх в життя» [12]. Тепер головне завдання для учнів українських шкіл – опанувати за 12 років навчання не тільки окремі предмети, а отримати «компетентності». Їх перелік наступний:

- вільне володіння державною мовою;
- здатність спілкуватися іноземними мовами і рідною (якщо вона відрізняється від державної);
- математична компетентність;
- компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій;
- інноваційність;
- екологічна компетентність;
- інформаційно-комунікаційна компетентність;
- вміння навчатися протягом життя;
- громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, благополуччя і здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав та можливостей;
- культурна компетентність;
- підприємливість і фінансова грамотність[12].

Кожна з таких компетентностей являє комбінацію знань, умінь, навичок, способу мислення, а також поглядів і цінностей. При цьому в рамках одного шкільного предмета учні – в залежності від форми подачі того чи іншого матеріалу – можуть опанувати відразу декілька компетенцій.

Основні ідеї концепції НУШ спрямовані на допомогу випускникам шкіл успішно соціалізуватися, почати професійну діяльність або продовжити навчання. «Формується ядро знань, на яке будуть накладатися вміння цими знаннями користуватися, цінності та навички, які знадобляться випускникам української школи в професійному і приватному житті», – йдеться в офіційній концепції Нової української школи [12].

Звертаючись до спадщини В. Сухомлинського, зауважимо, що він один з перших у світовій педагогіці звертався до принципу наступності у процесі формування компетентності «учити – вчитися», саме цим він підтверджував її надпредметність та життєву значущість. В. Сухомлинський писав, що «ось тут і виникає розрив між початковими класами і дальшими ступенями навчання. У початкових класах ми дуже боязко, несміливо даємо в руки дитині інструмент, без досконалого володіння яким неможливо уявити її інтелектуальне життя, її всебічний розвиток, а потім у середніх класах учителі вимагають, щоб інструмент цей у руках дитини діяв швидко і безвідмовно» [34, с.430].

Функція педагога Нової української школи полягає в його вмінні організувати компетентнісне навчання, тобто поєднанні школи з реальним світом і тими потребами, які ставить перед людиною життя, здатного забезпечити життєвий успіх у суспільстві знань. Системний підхід до процесу виховання, який формує цінності.

У педагогічній спадщині В.Сухомлинського є чимало тверджень, описів методики багатогранного підходу до дитини: і в аспекті її розумових здібностей, а також психофізичного стану. Для В.Сухомлинського учень – людина, яка заслуговує на повагу, підтримку у всіх його починаннях. Моральний ідеал в розумінні В.Сухомлинського:

- вміння дорожити святинями Вітчизни як особистими цінностями і святинями своєї свідомості і серця;
- гармонічна єдність громадського та особистого, великого і малого в духовному житті особистості;
- багатство духовного світу, інтересів і потреб;
- потреба людини в людині як в носії духовних цінностей;
- почуття людської гідності - повага самого себе, вміння дорожити своєю честю, прагнення до морального вдосконалення;
- любов до праці;
- відкритість серця радощів і прикрощів інших людей [27, с.450].

Щоб дитина виросла вихованою морально, потрібно зробити її серце тривожним, чуйним, тендітним, тому що «справжня душевна стійкість, мужність, вірність принципам немислимі саме без тонкощі і крихкості». Потрібно, щоб у дитини була глибока віра в людину, щоб поруч з нею була яскрава людська особистість. І нарешті, вважає В.Сухомлинський, потрібно, щоб дитина жила в світі прекрасного, відчував, створював і зберігав красу в природі і в людських взаєминах, тому що духовне життя в світі прекрасного породжує потребу бути красивим. В.Сухомлинський ідейне виховання тісно пов'язував з моральним. Він був глибоко переконаний в тому, що ідейне виховання треба будувати на основі міцного фундаменту моральної культури, що робить людину порядною, духовно багатим [28, с.290]. Чому все ж бувають порожні душі? Від духовної неробства і показною активності. Василь Олександрович в цьому бачив головну причину. Він спостерігав і аналізував спонукальні мотиви діяльності, вчинків багатьох дітей і прийшов до висновку, що керують ними часом не добрі почуття, не світлі ідеали, а бажання формально виконати доручення, заслужити похвалу. Показна активність буває і при відсутності міцних ідеалів. Виробити моральні цінності, затвердити їх у своїй душі нелегко. Це вимагає багато часу, активної духовної діяльності, внутрішньої роботи думки і серця.

Педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, вчителем і батьками.

В. Сухомлинський одним з перших в українській педагогіці розробив систему педагогічного просвітництва батьків. Ним була запропонована система родинно-шкільного виховання, за якої батьки допомагали вчителям. Спільні проведення свят, традиції, суспільно-корисні справи сприяли взаємодії між батьками і вчителями. У своїх працях Василь Олександрович пропонує систему роботи з батьками:

1. Організація дружнього, цілеспрямованого батьківського колективу на основі спільних інтересів – виховання дитини.

2. Педагогічна просвіта батьків: лекції та бесіди у педагогічній школі просвітницького характеру, щоб не допустити їхньої зневіри у власних виховних можливостях.

3. Індивідуальні форми роботи з сім'єю – з батьками без дітей.

4. Систематична організація конференцій, присвячених актуальним питанням навчально-виховної роботи.

В. Сухомлинський високо цінував роль батька і матері, старших у сім'ї, стверджуючи: «Людина у своєму моральному розвитку стає такою, яка в неї мати, точніше, яка гармонія любові й волі в її духовному світі»; «...батько народжує і виражає, продовжує, розвиває себе в своєму синові й дочці, вливаючи своє духовне начало з духовним началом матері» [26, с.701].

Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, особистісний розвиток дитини в процесі розвивального навчання.

Слід зазначити, що особистісний розвиток людини є основним показником стану суспільства під кутом зору цивілізаційних ознак. Нині це також основний важіль подальшого розвитку суспільства, оскільки в умовах надшвидкої зміни технологій, з утворенням цілісного світу, коли значною мірою громадянин будь-якої країни стає громадянином світу і спілкується у віртуальному середовищі без кордонів, – у цих умовах розвиток і саморозвиток особистості набуває надзвичайного значення. Лише розвинена особистість стає повноцінним громадянином своєї країни і сприяє найбільш ефективному поступу суспільства. Тому орієнтація на потреби кожної конкретної дитини має стати основною складовою ідеології сучасної школи.

Основна ідея В.Сухомлинського полягала в тому, що учень – це не тільки об'єкт педагогічних впливів і учасник різних заходів, що проводяться за вказівкою начальства. Він ще й людина, хоча і маленька. І ставитися до нього потрібно як до людини. Оскільки школа, в кінці кінців, існує для учнів, а не для начальства.

Сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні закладу освіти.

В. Сухомлинський був упевнений, що середовище здатне стимулювати активність в навчанні. На думку педагога, виховують «не тільки людські відносини, не тільки приклад і слово старших, не тільки традиції, дбайливо збережені в колективі, але і матеріальні цінності. Сукупність факторів шкільного життя, які здійснюють як пряме, так і опосередкований вплив на становлення школяра, Василь Олександрович називав «фоном» [27, с.303].

Таким чином, зміст освіти трактується як засіб самореалізації учня. Кожен школяр в процесі діяльності конструє свій власний внутрішній зміст освіти, а умовою створення такого продукту творчості дитини є структуроване освітнє середовище.

На основних ідеях В.Сухомлинського ґрунтується сучасна концепція «Нової української школи». Провідні наукові педагогічні установи досліджують підхід до дитини, розробляючи інноваційні методики, що забезпечують реалізацію цієї концепції на основі дитино центричного підходу.

Таким чином, у освітньому просторі України ХХ ст. була реалізована авторська школа В.Сухомлинського, ідеї якої значно випереджали потреби того часу. Сьогодні в педагогічній науці вона сприймається як прообраз якісних трансформацій в освіті, що сприяє модернізації педагогічних традицій, створюючи тим самим підґрунтя для формування Нової української школи – школи майбутнього. Такі підходи й знайшли відображення в проаналізованих вище першоджерелах.

2.2. Експериментальне дослідження втілення дидактичних ідей В.Сухомлинського у сучасній школі

Авторська школа В.Сухомлинського становить собою феномен освітнього закладу середини ХХ ст., в основу діяльності якого покладено організаційно-управлінські та науково-методичні знахідки відомого українського педагога-практика, вченого В. Сухомлинського.

Упровадження дидактичних ідей В. Сухомлинського у парадигму сучасного освітнього процесу сприятиме вирішенню ряду нагальних проблем. За останні 30 років в Україні широко впроваджуються його погляди відомого педагога для сприяння всебічного і гармонійного розвитку особистості. Не стали винятком і освітні заклади Херсонщини.

З метою комплексного вивчення втілення дидактичних ідей В. Сухомлинського нами було проведено опитування вчителів освітніх закладів міста Херсона.

В експериментальному дослідженні взяло участь 30 вчителів Херсонської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 44 Херсонської міської ради, Херсонської гімназії № 3, Навчально-виховного комплексу №15 Херсонської міської ради, Херсонської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 45 Херсонської міської ради.

Експериментальне опитування було проведено під час виробничої практики навесні 2021 року.

Для опитування нами було розроблено три анкети, що включали окремі блоки питань.

Перша анкета вміщувала в себе шість питань теоретичного характеру, які допоможуть виявити уявлення вчителів про співпрацю й діалогічність як основну складову навчання в НУШ.

Друга і третя анкети включали по три питання, що спрямовані на визначення знань учителів вітчизняного педагога В.Сухомлинського, про

його дидактичну спадщину і можливість її застосування в професійній педагогічній діяльності.

Кількість відповідей одним респондентом на кожне питання не обмежувалася. Зупинимося докладніше на аналізі відповідей педагогів на питання кожної анкети.

У першій анкеті перше питання було спрямоване на виявлення у педагогів уявлень про співпрацю й діалогічність як необхідну ознаку навчання. Більшість (94,5%) опитаних педагогів вважають діалогічність необхідною умовою сучасного навчання. Не вважають так – 5,5% опитаних педагогів.

Друге питання було направлене на виявлення знань педагогів змісту поняття діалогічність. Не змогли дати відповідь на нього 13% опитаних педагогів. Решта відповідей ми умовно розподілили в дві групи: відповіді з узагальненими формулюваннями і відповіді з конкретними формулюваннями. Як показав аналіз відповідей, більшість опитаних сформулювали узагальнені твердження. Так вони вважають що діалогічність це: форма взаємодії (21,4%), характеристика спілкування (11,4%), готовність до спілкування на рівних (17%), властивість особистості сприймати іншу особистість (12,8%), здатність вибудовувати діалог і робити його ефективним засобом спілкування (10%), принцип навчання, заснований на обміні думками, цінностями (8,6%). Лише невелика частина респондентів використовували при відповіді більш конкретні формулювання, представляючи діалогічність як здатність зіставляти різні точки зору, вміння чути іншого (6%).

Третє питання було направлене на виявлення уявлень педагогів про методи і прийоми забезпечення діалогічності навчання в реальному освітньому процесі НУШ. 17% опитаних педагогів не змогли дати на нього відповідь. 83% респондентів змогли назвати поодинокі методи і прийоми.

Представлені відсоткові показники відображають частоту називання методу. Відповіді на це питання респондентами. Прийоми і

методи забезпечення діалогічності навчання представлені в порядку зменшення частоти їх називання педагогами: бесіди (31%); гри (26%); переконання (16%); дослідний проєкт (11%); дискусії (10%); вправа (10%); виховуючі ситуації (10%); заохочення (10%); спільна діяльність (7%); доручення (7%); передача відповідальності (7%); розповідь (4%); дебати (4%); читання творів (4%); активне слухання (4%); групова робота (4%); спостереження за поведінкою вихованців (2%); психолого-педагогічна підтримка (1%); педагогічний інструктаж (1%); класна година (1%).

Діаграма 2.2.1. Прийоми і методи забезпечення діалогічності навчання

Четверте питання було направлене на виявлення уявлень педагогів про умови забезпечення діалогічності навчання в освітніх реаліях НУШ. Значна частина (63%) учасників опитування не змогли дати на нього відповідь. Решта (37%) педагогів виділили такі умови забезпечення діалогічності навчання, які представлені в порядку зменшення частоти називання: встановлення партнерських відносин між педагогами та учнями, заснованих на повазі, довірі (35%); створення можливостей відкритого діалогу, обміну цінностями між педагогами та учнями (22%);

організація педагогами спільної діяльності з учнями (16%); дотримання педагогічної етики (11%); встановлення діалогу педагог-батьки, забезпечення батьків необхідними знаннями для організації виховного діалогу з дітьми (5%).

Варто зазначити, що педагоги виділили досить вузький спектр умов діалогічності навчання. Однак, з упевненістю можна констатувати, що всі їх можна віднести до розряду саме педагогічних. Більш того, названі педагогами умови знаходять в тому чи іншому формулюванні відображення в представленому вище інтегративному комплексі педагогічних умов діалогічності навчання. З наявних в ньому педагогічних умов ніхто не зміг назвати: прагнення педагога до дослідницької позиції; організація навчальних ситуацій; створення наукового середовища; організація наукового діалогу в педагогічному колективі; прагнення педагога до дослідницької позиції; встановлення оптимальної дистанції у відносинах педагог-учні.

П'яте питання було направлене на виявлення у педагогів уявлень про види розумової праці учнів. Не змогли дати відповідь на це питання 10% опитаних учителів. Решта (90%) педагогів серед видів розумової праці виділили такі: бесіди (36%); дискусії (33%); дебати (24%); диспут (21%); діалог (14%); спонтанний діалог (8%); інтерпретаційний діалог (7%); підготовлений діалог (7%); подвійний діалог (7%); кейс (6%); круглий стіл (4%); гра (4%); спільна діяльність (2%); діалог дитина-дитина (2%); діалог дитина-дорослий (2%); світоглядний діалог (2%); діалог в процесі спільної діяльності (2%); діалог після читання творів, інсценування оповідань (2%); діалог культур (1%).

На основі аналізу відповідей на третє і п'яте питання слід вказати на те, що не у всіх учителів сформоване чітке уявлення про методи і прийоми забезпечення діалогічності навчання і види розумової праці. Більшість з них ототожнюють ці поняття. Це підтверджується тим, що серед відповідей на третє і п'яте питання часто зустрічалися бесіди, дебати,

дискусії, диспути. Отже, значна частина педагогів не бачить різниці між методами забезпечення діалогічності навчання і видами розумового навчання.

Шосте питання було направлене на виявлення розуміння педагогами різниці понять «діалогічність навчання» і «виховний діалог». Значна частина педагогів (64%) вважають поняття діалогічність навчання і виховний діалог різними, а більше третини опитаних (36%) вважають дані поняття тотожними.

Використовувані педагогами в роботі з дітьми елементи педагогічної спадщини В.Сухомлинського виявилось можливим розташувати у вигляді наступного рангового ряду: виховання через колектив (23%); віра в дитину(13%); гуманізація виховання (11%); виховання через прекрасне (8%); казка як засіб навчання (6%); довірче спілкування (6%); спільна діяльність (6%); обговорення оповідань, притч, творів В.Сухомлинського (4%); особистісно-орієнтований підхід у навчанні (4%); самоврядування (4%); принцип природовідповідності (4%); екскурсії (2%); формування всебічної особистості (2%); приклад педагога (2%); створення ситуацій успіху у навчанні (2%); створення проблемних ситуацій (2%); бесіди з батьками(2%).

Аналіз відповідей педагогів дозволив констатувати, що вони добре обізнані зі спадщиною В.Сухомлинського. Про це свідчить широкий спектр названих елементів його системи:

складові педагогічної системи (педагогічна концепція, педагогічна система, авторська школа) – 21 %;

суб'єкти педагогічної системи (вчитель, учень, родина) – 17 %;

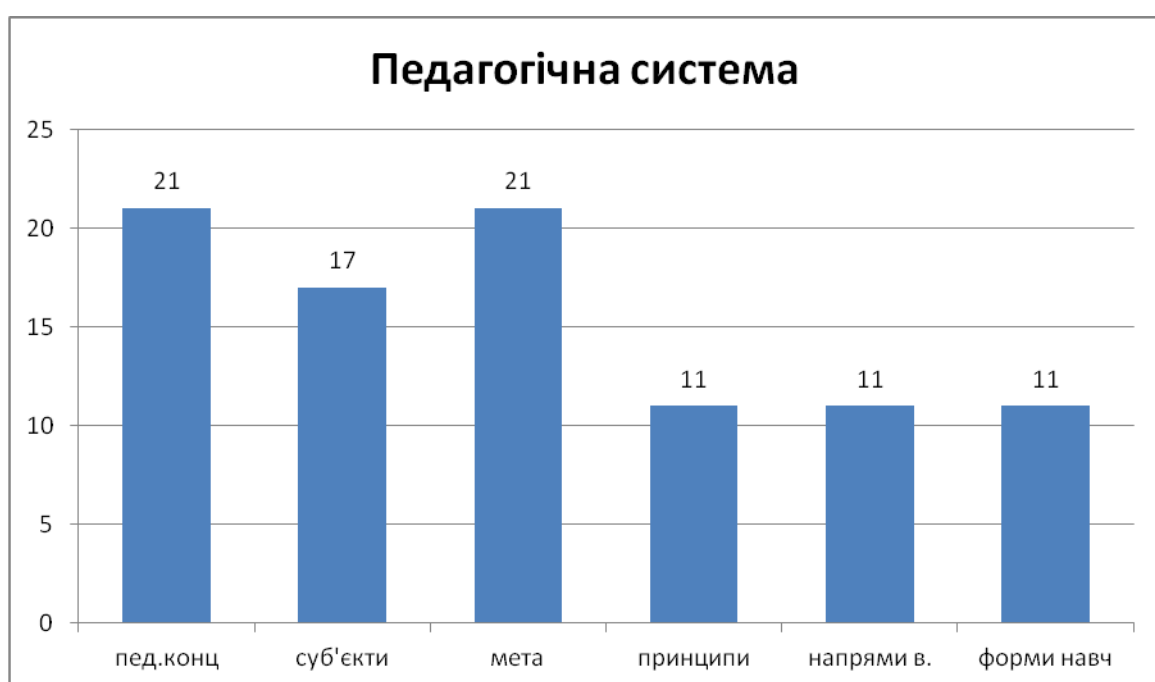
мета – 19 %;

принципи (гуманізму, опори на позитивне в дитині, радості пізнання, унікальності дитини, природовідповідності, створення “інтелектуального фону”) – 21 %;

напрями виховання всебічно розвиненої особистості (розумове, моральне, громадянське, трудове, фізичне, естетичне, патріотичне, ідейно-політичне виховання) – 11%;

форми, методи і засоби навчання (інтелектуальний та емоційний фон школи, школа мислення, розвивальне навчання, школа радості, уроки розвитку мовлення, уроки в зелених класах, дві програми навчання) – 11 % респондентів.

Діаграма 2.2.2. Опитування вчителів щодо знання дидактичних ідей В. Сухомлинського

Однак, більшість педагогів називали загальні принципи та ідеї педагогіки В. Сухомлинського, а не конкретні елементи його педагогічної системи. Це свідчить про необхідність поповнення їх знань практико орієнтованими елементами педагогічної спадщини В.Сухомлинського. Серед виділених педагогами-практиками елементів його педагогічної спадщини пріоритетними є загальні підходи – педагогічна практика (23%), віра в дитину (13%), гуманізація навчально-виховного процесу (11%), а конкретні елементи були відзначені дуже невеликою кількістю опитаних – казка як засіб навчання (6%), обговорення розповідей, притч, творів

В.Сухомлинського (4%), створення ситуацій успіху у навчанні (2%), проблемних ситуацій (2%), бесіди з батьками, екскурсії (2%).

Ця закономірність свідчить про те, що педагоги-практики, виділяючи загальні ідеї і принципи педагогіки В.Сухомлинського в більшій мірі, ніж конкретні елементи, мають поверхневі уявлення про педагогічну спадщину педагога-гуманіста.

Результати опитування показали недостатню готовність сучасних педагогів до створення педагогічних умов для забезпечення освітнього процесу НУШ відповідно до поглядів В.Сухомлинського. Серед респондентів немає розуміння, які саме педагогічні умови необхідні для цього.

Вище викладене підтвердило потребу педагогів в актуальному для сучасної освітньої практики методичному інструментарії щодо реалізації Концепції НУШ на основі дидактичних ідей В.Сухомлинського.

Нами було розроблено і проведено систему заходів, а саме мотивуючий тренінг в стилі коучинг «Сучасний учитель: нове бачення української школи через призму ідей В.О.Сухомлинського» та віртуальну екскурсію до музею Василя Сухомлинського у с. Павлиш Кіровоградської області [41].

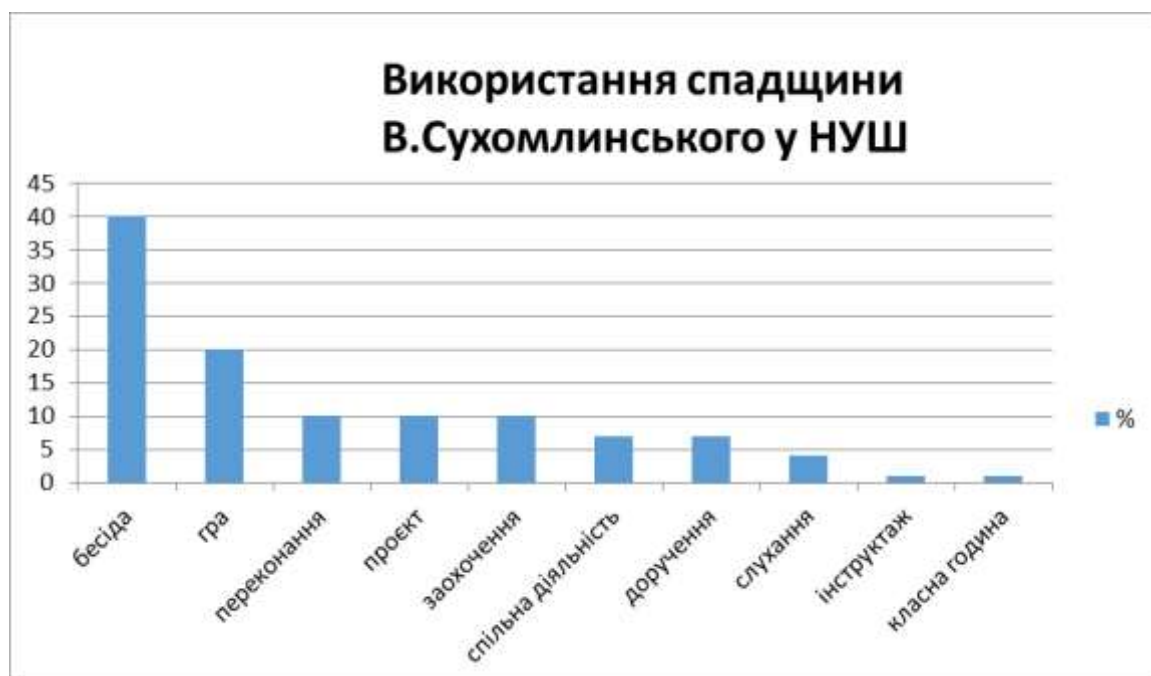
Завданнями такої діяльності було поглиблення знань про дидактичні знахідки педагогічної системи Василя Сухомлинського, посилення мотивації учителів щодо втілення методичного інструментарію, обґрунтованого педагогом-новатором в освітній простір сучасної початкової школи, що цілком відповідає трансформаціям НУШ. (Додаток Б).

Після проведення такої роботи було здійснено анкетування, яке було спрямоване на виявлення уявлень про дидактичну спадщину В.Сухомлинського й використання її складових в НУШ. Його результати показали, що серед вчителів зросла кількість тих, хто поглибив рівень своїх теоретичних та методичних знань. Результати були такими: 10%

опитаних педагогів не змогли дати на нього відповідь. 90% респондентів змогли назвати методи і прийоми.

Після проведених заходів з вчителями проведено анкетування. Представлені відсоткові показники відображають частоту використання методів і прийомів виховання і навчання у повсякденній роботі: бесіди (40%); гри (20%); переконання (10%); дослідний проєкт (10%); дискусії (8%); вправа (8%); виховуючі ситуації (10%); заохочення (10%); спільна діяльність(7%); доручення (7%); передача відповідальності (7%); розповідь (4%); дебати (4%); читання творів (4%); активне слухання (4%); групова робота (4%); спостереження за поведінкою вихованців (2%); психолого-педагогічна підтримка (1%); педагогічний інструктаж (1%); класна година (1%).

Діаграма 2.2.3. Опитування вчителів щодо використання методів і прийомів виховання і навчання В.Сухомлинського у власній роботі.

У результаті проведеного тренінгу вчителі зрозуміли, що навіть у найуспішнішого вчителя були кризи і поразки та ті факти, які ставили його у глухий кут, але не той учитель успішний, який не припускається

помилку, а той, хто зробивши помилку, не опускає руки, а проаналізувавши її, може прийняти і вдосконалити її у своїй творчій роботі з учнями. Не бійтеся робити помилки, найголовніше вмійте з них виносити для себе правильні висновки.

Таким чином, досвід педагога-новатора Павліської школи неможливо беззастережно відтворити у сьогоденних реаліях – для цього вчителю потрібно щонайменше не лише жити школою, але й у школі, як це робив В.Сухомлинський. Але його напрацювання можуть якнайкраще допомогти за формою сучасних перетворень не загубити їхньої мети. Адже за будь-яких умов успішними особистостями стають лише ті, хто навчився не відступати перед перешкодами і докладати зусиль для досягнення мети.

ВИСНОВКИ

В умовах трансформаційних освітніх процесів, що визначають сучасні освітні реалії України, характеризуються становленням та розвитком Нової української школи не втрачають своєї актуальності проблеми використання напрацювань традиційних дидактичних систем, авторських шкіл та їх окремих складових. Педагогічний досвід та спадщина В. Сухомлинського в цьому контексті щорічно привертає все більше уваги. Це пов'язано з тим, що ідеї, запропоновані Василем Олександровичем, не тільки зробили значний внесок в теорію і практику освіти, наповнили педагогічну думку новаторськими положеннями, а й склали значний етап в історії розвитку української педагогічної науки.

Система діяльності В. Сухомлинського та робота керованої ним школи у Павлиші, починаючи з 1950-х років, привертала увагу не тільки освітян, а й усієї громадськості. Ідеї Василя Олександровича отримали широкий резонанс у періодичних виданнях та наукових розвідках. Ще за життя педагога в періодичних виданнях з'являлися публікації, в яких аналізувалися його здобутки. Одні вчені високо оцінювали ці досягнення (О.Губко, Ф.Кузнецов, Є.Лебедева, А.Левшин, С.Соловейчик тощо), інші – висловлювали критичні зауваження (В.Кумарін, Б.Лихачов та ін.).

Метою його діяльності була гуманізація і індивідуалізація процесу навчання, забезпечення всебічного розвитку особистості, особлива увага приділялась дитині в її неповторності, унікальності, самотності.

Специфічною рисою цієї школи стала організація освітнього процесу на принципах гуманізму, унікальності дитини, створенні ситуації успіху, одухотворення знання й багато ін. Характерною особливістю, роботи школи В.Сухомлинського стало те, що вона повністю спирається на особистість як носія найвищих ідеалів людяності, добра та справедливості. У цьому навчальному закладі були створені всі належні умови для організації й здійснення комфортного й ефективного освітнього процесу і

для учнів, і для вчителів, і для батьків.

У дидактичній системі В.Сухомлинського через різноманітні форми організації діяльності дітей реалізований принцип культуровідповідності, в основі якого педагогізовані народні традиції та природовідповідність як складова особистісно орієнтованого та розвивального навчання, що ґрунтується на: «інтелектуальному фоні школи», «створенні радості пізнання», «емоційному фоні», школі під голубим небом, школі радості, уроках в зелених класах, уроках мислення, уроках розвитку мовлення; «вузликах знань» (проблемні запитання), «Книзі природи» тощо.

Теоретичні положення були втілені у партнерській, творчій діяльності школи і сім'ї (єдині вимоги школи і сім'ї; педагогічна просвіта батьків; цінності сім'ї; народнопедагогічна основа; підготовка дітей до школи) через особливу систему управління.

Сьогодні дидактичні ідей В. Сухомлинського реалізуються в контексті Концепції НУШ. Її основою є визнання права кожного з суб'єктів освітнього процесу бути особистістю, здатною до самовираження, вільного вибору свого життєвого шляху, до самовизначення; вміти використовувати це право на реалізацію своїх власних цінностей і мотивів; право на формування унікального власного ставлення до інших, до навколишнього світу, до себе.

У педагогічній творчості В. Сухомлинського сьогодні актуальні погляди на організацію освітнього процесу, ідеї про формування моральних почуттів у людини, «культури бажань», «культури почуттів».

Ідеї В.Сухомлинського багато в чому перекликаються з новою сучасною освітньою концепцією в Україні – Нової Української школи.

Наше дослідження показало, що сучасні вчителі мають недостатні уявлення про співпрацю й діалогічність як основну складову навчання в НУШ. Знання учителів про вітчизняного педагога В. Сухомлинського, про його дидактичну спадщину є значною мірою узагальненими. Питання про можливість її застосування в професійній педагогічній діяльності

викликало певні труднощі. Тому запропонована система заходів дала змогу усвідомити потребу використання педагогічної спадщини Василя Сухомлинського у системі реформування освіти і реалізації «Нової української школи».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. Чинники емоційно-духовного розвитку дитини в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського. *Інноватика у вихованні*. 2021. №. 14. С. 6-15.
2. Васильченко С. и др. Формування полікультурної компетенції вчителів в умовах реформування освітньої системи в Україні. *Актуальні питання підготовки майбутніх фахівців педагогічної освіти в умовах освітніх трансформацій*. 2021. С. 69.
3. Гончаренко А. М. Казка для дитини: сучасна інтерпретація традиційних методів. *Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Розмірковуємо про художньо-емоційний світ дитинства. Тези XI Міжнародних і XXVIII Всеукраїнських педагогічних читань*. 2021. С. 55-58.
4. Гриневич Л. Нова українська школа: що далі? Режим доступу: <https://eo.gov.ua/nova-ukrainska-shkola-shcho-dali/2021/10/27/>
5. Денисенко В., Борисенко Н., Гриценко І., Сидоренко Н. Формування ціннісних орієнтирів молодших школярів засобами вільної та відкритої культури. *European humanities studies: State and Society*. Krakow: Issue 2, 2018. P.94-117.
6. Деркач В.Ф. Школа імені В.О.Сухомлинського. *Освітнянське слово*. 2003. №2. С.5-9.
7. Калініченко Н. А. Василь Сухомлинський про розвиток молодших школярів. *Topical issues of practice and science*. 2021. Т. 26. С.434.
8. Клісова Р.Б., Кондратенко О.В. З досвіду роботи середньої школи по впровадженню ідей В.Сухомлинського. *Печатное слово*. 2009. №4(34). С. 32-34.
9. Князюк В. Світ маленьких гуліверів. *Вітчизна*. №1. С.112-115.
10. Коваленко О. Організація методичної роботи за ідеями В.О.Сухомлинського. *Рідна школа*. 2004. С. 25 – 27.

11. Кондратенко Г.М. З досвіду використання педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського в навчально-виховній роботі зі студентами Херсонського державного університету. *Печатное слово*. 2009. №4(34). С 7-8.

12. Концепція Нової української школи[Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України : [офіційний веб портал]. – Режим доступу:

<https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola#:~:text=%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%20%E2%80%93%20%D1%86%D0%B5%20%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D1%87%D0%BE%D0%B2%D0%B0,%D0%B4%D0%BE%20%D1%8F%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D0%BD%D0%BE%20%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%20%D1%83%D1%87%D0%BD%D1%8F%D0%BC>. – Назва з екрана.

13. Палько Т. Реалізація авторської педагогічної системи В.Сухомлинського в освітньому процесі природного середовища Закарпаття. *Інноватика у вихованні*. 2021. №. 14. С. 219-231.

14. Постельняк А.І. В.О.Сухомлинський і проблеми сучасної школи. *Методичний вісник*. 2012. Кіровоград. №36. С.42-54.

15. Постельняк А.І. В.О. Сухомлинський: діалог із сучасністю. Кіровоград: Центрально-Українське видавництво. 2003. 178 с.

16. Розенберг А.Я. Урок у дидактичній системі В.О.Сухомлинського. *Василь Сухомлинський і сучасність: Матеріали Четвертих Всеукраїнських педагогічних читань*. Вінниця, 1997. Вип. 4. С.112-117.

17. Рындак В.Г. Уроки Сухомлинского (издание второе, дополненное). – М.: Педагогический вестник, 2003. – 340 с.

18. Савченко О. Грані дидактичної системи В.О.Сухомлинського Початкова школа. 1993. №10. С.16-18.

19. Сараєва О. Гуманістичні засади виховної системи В.Сухомлинського. *Педагогічні науки*: Зб. наук. праць. Вип. 35. Херсон. 2001. С. 307 – 312.
20. Сараєва О. Педагогічна система В.Сухомлинського: дидактичний аспект. *Педагогічні науки*: Зб. наук. праць. Вип. 43. Херсон. 2006. С. 60 – 64.
21. Сухомлинская О. Идеи и свершения Василия Александровича Сухомлинского (1918-1970). *Советская педагогика*. 1988. №9. С. 11 – 17.
22. Сухомлинский В.А. Книга о любви / Составитель А.И.Сухомлинская, Л.В.Голованов. М.: Мол. гвардія, 1983. 191с.
23. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. К.: А.П.Н., 2003. 68 с.
24. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. К.: Рад. школа, 1978. 263 с.
25. Сухомлинський В.О. Бачити себе // Там же. Т. 5. К.: Радянська школа, 1979. С. 515-522.
26. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5 т. Київ: Радянська школа, 1979.
27. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра // Вибр. тв.: в 5т. – К.: Рад. школа, 1976. Т.1. – С. 209 – 400.
28. Сухомлинський В.О. Листи до сина // Там же. Т. 3. К.: Радянська школа, 1979. С.629-708.
29. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу // Вибр. тв.: в 5т. – К.: Рад. школа, 1976. Т.1. С. 403 – 637.
30. Сухомлинський В.О. Народження громадянина // Вибр. тв.: в 5т. – К.: Рад. школа, 1977. Т.3. С. 283 – 582.
31. Сухомлинський В.О. Народний учитель // Вибр. тв.: в 5т. К.: Рад. школа, 1977. Т.5. С. 239 – 255.

32. Сухомлинський В.О. Обережно: дитина! // Вибр. твори: В 5 т. К.: Рад. шк., 1977. Т5. С.422-426.
33. Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа // Вибр. тв.: в 5т. К.: Рад. школа, 1977. Т.4. С. 7 – 390.
34. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи // Вибр. тв.: в 5т. К.: Рад. школа, 1977. Т.4. С. 393 – 626.
35. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // Вибр. тв.: в 5т. К.: Рад. школа, 1977. Т.3. С. 7 – 279.
36. Сухомлинський В.О. Сто порад вчителю // Вибр. тв.: в 5т. – К.: Рад. школа, 1976. Т.2. С. 419 – 654.
37. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину // Вибр. тв.: в 5т. – К.: Рад. школа, 1976. Т.2. С. 149 – 416.
38. Сухомлинский В.А. План работы Павлышской средней школы на 1970-1971 учебный год. Машинопись 1970 год. ЦДАВОВУ. фонд 5097. опис 1. справа 930. – 108с.
39. Федяєва В. Л. Педагогічна система В.Сухомлинського : навч.-метод. посіб. / В. Л. Федяєва, О. В. Сараєва. Херсон, 2006. 144 с.
40. Чабан О.В. Авторські школи як середовище реалізації інноваційного освітнього потенціалу // Педагогічні науки: [зб. наук. праць / гол.ред. Л.А.Пермінова]. – Херсон, 2020. – Вип. 92. – С. 20-27.
41. Музей Сухомлинського // <https://youtube.com/watch?v=nTHN6y8klm4&feature=share>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Мотивуючий тренінг в стилі коучинг

**Сучасний учитель: нове бачення української школи через призму ідей
В.О.Сухомлинського.**

Завдання тренінгу:

- створення умов для формування компетентності «уміння вчитися» ;
- сприяння розвитку культури взаємодії при роботі в групах;
- створення умов для розвитку, виховання успішної особистості та для бажання вчитися упродовж всього життя.

Необхідні матеріали:

- аркуші формату А - 4 за числом учасників, прості олівці, фломастери;
- спокійна музика для релаксації;
- картинки та картки;
- презентація.

Хід тренінгу.

І. Організаційний етап. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів.

1.1. Привітання

- Добрий день, шановні учасники тренінга. Я дуже рада вас бачити і сподіваюсь на вашу допомогу, підтримку і плідну співпрацю.

Така дісталась вже нам робота.

Є в ній і радість, та є й турбота,

Є вічний пошук, безсонні ночі,

Та гриють душу дитячі очі.

- Бажаю всім творчого натхнення, позитивних емоцій та активної участі у роботі.

1.2. Вправа «Кольорові пташки»

Мета: підготувати учасників до успішної діяльності; створити комфортну атмосферу, гарний настрій.

Обладнання: картки – пташки різного кольору: рожевий, жовтий, синій.

- А зараз оберіть, будь ласка, картку певного кольору.

- Психологи доводять, що рожевий колір означає оптимізм, гарний настрій; жовтий колір – пізнання істини; голубий колір - душевний підйом. З таким настроєм ви сьогодні прийшли на тренінг. А тепер об'єднайтеся в групи згідно обраного вами кольору.

1.3. Вправа «Очікування»

Мета: сприяти формуванню побажань учасників щодо участі їх у тренінгу; формувати їх професійні прагнення; підвищення рівня інформованості щодо даної проблеми.

Обладнання: картки – смайлики.

- Звичайно, наша плідна робота залежить від вашого настрою.

Посміхніться один одному.

Оберіть смайлик, який відповідає вашому настрою.

- Хай вам сонечко сміється, і наука хай дається.

1.4. Правила роботи під час тренінгу.

- Щоб наша робота була ефективною і результативною, ми маємо прийняти правила. Правила вкрай необхідні для створення такої обстановки, щоб кожен учасник:

* міг відверто висловлюватись і виражати свої почуття й погляди;

* не боявся стати об'єктом глузувань та критики;

* був упевнений у тому, що все особисте, що обговорюється на занятті, не вийде за межі групи;

* одержував інформацію сам і не заважав отримувати її іншим учасникам.

- Що запропонували б ви?

Зразок:

• не перебивати один одного;

• не оцінювати і не засуджувати жодні висловлювання як погані чи хороші;

- не давати порад, коли цього не просять учасники;
- намагатися дотримуватися теми обговорення;
- брати участь в обговоренні;
- критикувати не людину, а конкретний учинок.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Освіта віддзеркалює сучасні потреби суспільства в їхній проекції на майбутнє, а тому неперервно оновлюється. За роки незалежності в Україні відбулися суттєві зміни в системі освіти, найвиразнішим об'єктом яких був зміст.

Сьогодні, коли змінилися соціально – економічні й політичні реалії, а євроінтеграцію піднесено до статусу державної політики, особливого значення набуває переосмислення цінностей, на яких повинна ґрунтуватися освіта. І природним втіленням цього процесу стала реформа Нової української школи, що базується на цінностях дитиноцентризму.

Час реформ ставить перед педагогом чимало професійних питань щодо втілення ідей НУШ. Багато прямих і опосередкованих відповідей на ці виклики сьогодення можна знайти у педагогічній спадщині Василя Сухомлинського.

Ми об'єдналися у 3 групи.

Запрошую Вас взяти участь в інтерактивній вправі

«Мозковий штурм» (кожній команді пропонується дати відповіді на 3 запитання)

(6-7 хв.)

1. У чому вбачав Сухомлинський завдання школи?
2. Що у вашому розумінню компетенції?
3. Що має бути, на думку В.Сухомлинського, атмосферою життя дитячого колективу, головним тонусом взаємовідносин педагога і дітей?

Що таке педагогічна культура?

1. Що розуміють під професійною компетенцією педагога?

2. Які компетенції свідчать про професіоналізм педагогів?
1. Хто, за Сухомлинським, творить обличчя школи?
2. Що таке компетентність?
3. Що В.Сухомлинський вважав могутнім засобом впливу на свідомість вихованців?

Короткий підсумок: Як ми бачимо педагогічна спадщина близька за методологічними посланнями до ідей НУШ, а тому особливо затребувана сьогодні. Він створив цілісну дитиноцентровану педагогічну систему всебічного розвитку школярів, цінність якої в умовах реформування лише актуалізується.

У кожній групі на столах картки з «Концептуальними засадами реформування середньої школи», закон України «Про освіту» та вислови В.Сухомлинського.

Обговорюючи найважливіші питання педагогічної системи всебічного розвитку школярів, яку створив В.Сухомлинський, ви будете знаходити ідентичні в нашому сьогоденні (можна вибрати з того матеріалу, який розданий групам, або ж знаходити самостійно. Але перед виступом спікера команди, ви обов'язково повинні обговорити ваш вибір, прийти до спільного висновку. Не забувайте про правила, які ми склали разом перед початком тренінгу

1. Головна цінність – дитина

Згадаємо умови, в яких працював педагог – то був повоєнний час, у багатьох дітей не було батьків, а сім'ї були обмежені в матеріальних можливостях. І в цих конкретних реаліях цінності для Василя Сухомлинського набували також конкретного а не абстрактного змісту. Спершу знати учня, а вже потім виховувати. Пізнання особистості дитини В.Сухомлинський рекомендував розпочинати з вивчення її здоров'я, атмосфери в сім'ї, оточення, в якому вона живе. І радив це не голослівно – перечитуючи книжки педагога, переконуємося, що він сам так жив і працював, а успіх його педагогічної системи зумовлений саме

достовірними знаннями, розумінням світу дитинства, увагою, любов'ю до кожної дитини, не залежно від її успіхів у навчанні.

Групи (після обговорення) ставлять у відповідність наступне твердження

«Нова українська школа буде працювати на засадах особистісно – орієнтованої моделі освіти. У рамках цієї моделі школа максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму»

МОН, «Концептуальні засади реформування середньої школи»

По-особливому тепло ставився Василь Олександрович до початкової школи. Саме молодшим школярам він присвятив найбільше часу й сердечності у своїх працях, їм через літературні твори він доносив такі складні філософські поняття і цінності, як людина, час, взаємозалежність людей і природи, родина, любов до Батьківщини, добро і зло, краса і потворність, вдячність і невдячність, праця, пізнання, творчість та інші.

Групи (після обговорення) ставлять у відповідність наступне твердження

«Найосвіченіша людина може стати найгіршим злочинцем, якщо не розуміє і не поділяє загальнолюдських цінностей. Нова українська школа буде формувати ціннісні ставлення і судження, які слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством.»

МОН, «Концептуальні засади реформування середньої школи»

2. Школа – система розвитку особистості

Винятково цінним у спадщині Василя Сухомлинського є системне бачення школи – його неабияка спостережливість охоплювала цілий комплекс проблем: управління, змісту освіти, психологічної складової педагогічної діяльності, навіть особливо актуальної зараз інклюзії.

Мету й місію школи педагог розумів у створенні найкращих умов для всебічного розвитку дитини: морального, інтелектуального, громадянського, трудового, естетичного.

Групи (після обговорення) ставлять у відповідність наступне твердження

«Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору, та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору»

Закон України «Про освіту»

«Найважливіша умова успішної роботи школи, - підкреслював В.О.Сухомлинський, - це багате, різностороннє інтелектуальне життя педагогічного колективу, допитливість, інтерес до нового в науці, постійне інтелектуальне зростання, удосконалення».

Вправа «Педагогічна майстерність»

Розв'язання педагогічних ситуацій:

Педагогічна ситуація №1 (для групи 1)

Ви почали вести урок, всі учні заспокоїлись, настала тиша, і раптом в класі хтось голосно засміявся. Ви здивовано подивились на того учня. Він, дивлячись вам прямо у вічі, заявив: „Мені завжди смішно дивитись на вас і хочеться сміятись, коли ви починаєте заняття”. Як ви відреагуєте на це? Виберіть і поясніть правильний варіант із запропонованих нижче.

1. „Ось тобі й на”.
2. „А що тобі смішне?”
3. „Ну й ради Бога”.
4. „Ти що, дурний”.
5. „Люблю веселих людей”.
6. „Я радий(а), що створюю у тебе веселий настрій”.

7. Запропонуйте свій варіант.

Педагогічна ситуація №2 (для групи 2)

На початку заняття або вже після того, як ви провели декілька занять, учень робить заяву: „Я не думаю, що ви як педагог зможете нас чогось навчити”.

Ваша реакція:

1. „Твоя справа – вчитися, а не вчити вчителя”.
2. „Таких, як ти, я, звичайно, нічому не зможу навчити”.
3. „Може тобі краще перейти у інший клас або вчитися у іншого вчителя?”
4. „Ти просто не хочеш учитися”.
5. „Мені цікаво знати, чому ти так думаєш ? ”
6. Запропонуйте свій варіант.

Педагогічна ситуація №3 «Хто зайвий?» (для групи 3)

Один із учнів постійно порушує дисципліну. Нарешті ви, втративши терпіння, наказуєте йому залишити клас.

- А ви не маєте права вигнати мене з класу. Я не вийду, - говорить учень.

1. Ви наполягаєте на своєму.
2. Погрожуєте, що інакше клас залишите ви.
3. Нагадуєте учневі, що в нього є не лише права, а й обов’язки.
4. Запропонуйте свій варіант.

Підсумки

Василь Сухомлинський створив цілісну педагогічну систему, в якій комплексно реалізовував мету освіти — виховання всебічно розвиненої особистості, він не ізолював окремих питань цього процесу, а розв’язував їх у сукупності: від підготовки дошкільнят до навчання у школі — до свідомого повнолітнього життя. Аналізуючи стан шкільної освіти, педагог дійшов висновку, що вона лише тоді досягає мети, коли у школі панують

яскрава думка, живе слово і творчість дитини та вчителя. На цих трьохкитах має ґрунтуватися весь зміст і методика навчання, характер духовного життя школи, його стиль, атмосфера взаємин. Таке розуміння мети шкільної освіти в ті часи було новаторським, лишається воно актуальним і для НУШ.

Засадами досягнення цієї мети в сучасній школі мають стати:

- глибоко продумана психологізація навчального процесу з орієнтацією на індивідуальні особливості кожного учня;
- спрямованість педагогічного колективу на розвиток дитини;
- організація різних видів активної, особистісно значущої діяльності в урочний і позаурочний час;
- збагачення навчання почуттям краси;
- розвиток емоційного інтелекту дитини;
- реальний гуманізм спілкування у педагогічному та учнівському колективах,
його спрямованість на утвердження гідності кожної дитини;
- використання праці й природи як невичерпних джерел особистісного розвитку;
- створення доброзичливого виховного і розвивального середовища навчання;
- цілеспрямована мотивація учнів на досягнення максимального рівня своїх
можливостей;
- пріоритетність моральної і розвивальної функцій оцінювання результатів навчання.

3.ЗМІСТ ОСВІТИ - ЗАСІБ, А НЕ МЕТА

Сьогодні, за слабкої передбачуваності реалій життя майбутнього, до яких слід готувати молоде покоління, зростає потреба у розвивальній особистісно орієнтованій освіті, вихованні відповідальної особистості, яка

здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично і творчо мислити, працювати з інформацією, прагне змінити на краще своє і суспільне життя. Отже, виняткової важливості за таких умов набуває проблема відбору і дидактично-методичної реалізації у шкільному змісті базового ядра — інваріантної складової й обов'язкових результатів освіти. І для розв'язання цього питання знову можна багато почерпнути у Василя Сухомлинського, адже він висвітлював проблему змісту шкільної освіти всебічно: методологічно, дидактично, методично й з позиції керівництва школою.

Групи (після обговорення) ставлять у відповідність наступне твердження

«Однією з важливих умов розвитку індивідуальності є наявність вільного часу. Задатки й обдарованість дитини розкриваються лише за умови, якщо у неї щодня є час для заняття улюбленою працею, працею за своїм вибором»

В. Сухомлинський

У знаннях основ наук педагог вбачав подвійне значення: як умову гармонійного розвитку особистості учня і як джерело розвитку індивідуальних нахилів, здібностей, формування покликання і професійної орієнтації. Василь Сухомлинський розкрив внесок кожного предмета в загальноосвітню підготовку учнів, довів, що лише системне поєднання всіх їх формує цілісну культурну й освічену особистість.

Головним питанням школи Василь Олександрович вважав досягнення в учнів гармонії знань та умінь, а найважливішим умінням освіченої людини — уміння вдумливо читати.

Джерелами думки в його педагогіці були природа, праця, моральна краса людської поведінки, книжки і творчість. Важливе місце в системі Василя Сухомлинського посідала праця — він неодноразово писав про те, що в різноманітній за тривалістю і кінцевим результатом праці діти виявляють свою індивідуальність. Суттєвою ж хворобою школи, на його

думку, є навчання за принципом «що більше діти знають – то краще», тож екологію дитинства педагог вбачав у зменшенні обов'язкового навчального навантаження учнів – що – актуально і для теперішньої школи.

Сучасна методика має орієнтуватися на взаємозв'язок мети й результатів навчання зі змістом освіти, використовувати такі способи його засвоєння, які розвиватимуть в учнів здатність вчитися, системно і критично мислити.

Компетентнісний підхід – це той алгоритм складання стандарту і програм, який змушує вчителя працювати на результат. Мета і зміст освіти у Новій українській школі мають відповідати саме результатам. Це суттєво змінює підходи в навчальних програмах: від того, що маємо досягти, — до змістового наповнення. І надає велике поле для творчості вчителя, за умови, що його професійний рівень та вміння працювати в новому середовищі лише підвищуватимуться.

Групи (після обговорення) ставлять у відповідність наступне твердження

«Прагніть, щоб знання учня не були кінцевою метою, а засобом, щоб вони не перетворювалися на нерухомий, мертвий багаж, а жили в розумовій праці школяра, в духовному житті колективу, у взаєминах між школярами, у тому живому і безперервному процесі обміну духовними багатствами»

В. Сухомлинський

4. ВІД СЕРЕДОВИЩА - ДО УСПІХІВ

Основою мотивації до розвитку Василь Сухомлинський вважав багаторазове переживання кожною дитиною почуття особистого успіху в навчанні, праці, громадській активності й творчих справах. З урахуванням задоволення провідних потреб дітей кожного віку педагог створив унікальне освітнє середовище, яке розумів набагато ширше за середовище класу — як цілісний освітній простір навколо дитини.

Так, для молодших учнів винятково захопливими були такі інноваційні організаційні форми роботи Василя Сухомлинського, як «Школа радості», «Школа під голубим небом», «Кімната казки», «Куточок мрії», «Музична скринька», «Мандрівки до джерел слова і думки» — що й за сучасних умов знаходять успішне втілення у школах.

У Павлиській школі зусиллями вчителів, учнів, батьків, сільської громади було створено унікальне шкільне містечко, природне, виробниче і соціальне оточення. Цей реальний простір поступово розширювався і збагачувався, створюючи якнайповніші організаційні й матеріально-технічні умови для всебічного виховання і розвитку учнів у різних видах активності.

Групи (після обговорення) ставлять у відповідність наступне твердження

Вільному розвитку сприяє творче середовище. Таке середовище буде організовано в Новій українській школі. Зміні підлягають фізичне просторово-предметне оточення, програми та засоби навчання.

МОН, «Концептуальні засади реформування середньої школи»

5. ОЦІНКА - НЕ РЕЗУЛЬТАТ, А СТИМУЛ ДО УСПІХУ

Феномен освітніх результатів постає як найбільша інновація оновлення змісту в НУШ. Якщо точкою відліку у визначенні змісту початкової освіти стають результати навчання, тоді кожен учитель має узгоджувати мету вивчення теми з обсягом змісту і кількістю завдань для її досягнення.

У тому, що такий чіткий взаємозв'язок є потребою хорошого вчителя, був переконаний і Василь Сухомлинський. У книжці «Сто порад учителю» він радив учителям визначати ключові елементи програмного матеріалу, засвоєння яких визначає розвиток мислення дитини й уміння користуватися знаннями надалі.

Буде змінено підходи до оцінювання результатів навчання. Оцінки слугуватимуть для аналізу індивідуального прогресу і планування індивідуального темпу навчання, а не ранжування учнів. Оцінки розглядатимуться як рекомендація до дії, а не присуд.

МОН, «Концептуальні засади реформування середньої школи»

Педагог з тривогою застерігав учителів не судити про розумові здібності й моральне обличчя дитини за формулою: високі оцінки — хороший учень. За переконаннями Василя Сухомлинського, оцінки повинні відбивати фактичний рівень знань, але поряд із цим слід враховувати зусилля учня, адже оцінка може підносити дитину, а може й пригнічувати, гальмувати розвиток, породжувати негативне ставлення до вчителя та світу.

За оцінюванням учитель повинен бачити індивідуальність кожної дитини, враховувати її ставлення до навчання і перспективи розвитку, використовувати оцінку як стимул успіхів, а не покарання. Як бачимо, ці установки суголосні вимогам модернізації в сучасній школі.

Вправа «Портрет ідеального вчителя»

1 групі дається завдання створити портрет невдалого і неуспішного вчителя, вказавши на його помилки і причини такого становища.

- Які помилки не потрібно допускати, у своїй роботі, щоб не стати неуспішним вчителем-спеціалістом?

2 група описує вчителя успішного і створює його портрет з перевагами, завдяки яким він став успішним.

- Чому потрібно вчитися, щоб стати успішним педагогом?

3 групі потрібно від імені міністерства освіти і науки України запропонувати щось нове щодо структури, змісту освіти, методів і прийомів навчання, поглядів на урок, ролі вчителя в процесі набуття учнями знань.

Обговорення

- Звичайно, навіть у найуспішнішого вчителя були кризи і поразки та ті факти, які ставили його у глухий кут, але не той учитель успішний, який не припускається помилок, а той, хто зробивши помилку, не опускає руки, а проаналізувавши їх, може прийняти і вдосконалити їх у своїй творчій роботі з учнями. Не бійтеся робити помилки, найголовніше вмійте з них виносити для себе правильні висновки.

Висновок: Зрозуміло, що досвід видатного директора Павлиської школи неможливо беззастережно відтворити у сьогodнішніх реаліях – для цього вчителю потрібно щонайменше не лише жити школою, але й у школі, як це робив В.Сухомлинський. Але його напрацювання можуть якнайкраще допомогти за формою сучасних перетворень не загубити їхньої мети. Адже за будь-яких умов успішними особистостями стають лише ті, хто навчився не відступати перед перешкодами і докладати зусиль для досягнення мети.

Перегляд презентації

Вправа «Зворотній зв'язок», «Дерево підсумків»

Пропонується закінчити речення:

«На сьогodнішньому занятті мої очікування ...»,

«Я себе відчував...»,

«Я дізнався...»,

«Мені на сьогodнішньому занятті не сподобалось...».

Керівник роздає клейкий папір у вигляді “жолудів” учасникам, на якому надруковані запитання:

Кожен учасник промовляє вголос свої відповіді, прикріплюючи “жолудь” на «дерево підсумків» на дошці.

- Дерево наше заплідносило, тому будемо вважати, що і ми досягли позитивного результату. Дуб - символ мужності, доблесті, сили і потужності. Я бажаю вам, щоб риси властиві цьому прекрасному дереву,

були притаманні кожному з вас. Тільки тоді ви зможете досягати високих цілей

- Дякую усім учасникам за сумлінну працю, відкритість. Зичу вам гарного настрою, взаємного кохання, плідної праці, вчасної гідної зарплатні, сімейного благополуччя та взагалі всього того, що ви самі собі бажаєте, щоб усе справдилося та збулося.

ДОДАТОК Б

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Чабан Олена Вікторівна, учасниця освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

- не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
- відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
- запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
- не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
- не підроблювати документи;
- не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
- не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
- не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
- не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
- не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
- не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
- не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

27 вересня 2021 р.
(дата)

Чабан О.В.